

Fraseologia dels sentiments: similituds interlingüístiques i diferències intralingüístiques en la traducció.

Lucía Navarro-Brotons

lucia.navarro@ua.es

Analía Cuadrado-Rey

analía.cuadradorey@ua.es

Què és la fraseologia?

La fraseologia és la branca del saber que es dedica a l'estudi de les combinacions de més de dues paraules utilitzades sovint en el discurs i caracteritzades per cert grau de fixació.

Paul (1880), Bréal (1897), Bally (1951 [1909]) i Saussure (1916) són els precursors d'aquests estudis.

No obstant això, la fraseologia com a disciplina científica va sorgir en l'antiga URSS en els anys 40, gràcies als treballs del lingüista rus V. V. Vinogradov (Corpas Pastor, 1996).

La fraseologia en l' àmbit hispànic

Àmbit teòric de la fraseologia

La fraseologia en l'àmbit hispànic s'inicia amb els treballs pioners de Casares (1992 [1950]) i Zuluaga (1980) i experimenta un avanç decisiu amb la publicació del *Manual de fraseología española* de Corpas Pastor en 1996.

Des d'aquell moment són molts els treballs que han contribuït a l'estudi de la fraseologia des de diferents aspectes. Cal assenyalar dos àmbits principals de tipus teòric i tres de tipus aplicat.

En l'àmbit teòric els estudis se centren en les classificacions dels fraseologismos i en l'estudi de les seues propietats (Sevilla, 1993; Corpas Pastor, 1996; Álvarez de la Granja, 2003; Anscombe, 2008).

Àmbit aplicat de la fraseologia

En l'àmbit aplicat destaquem els estudis dedicats a la fraseodidàctica, fraseotraducció i a la lingüística de corpus.

Tradicionalment, la fraseodidàctica, terme que procedeix de la tradició germànica (Kühn 1987, 1994) i que també s'utilitza en l'àmbit hispànic (Larreta Zulategui, 2001, 2006; Corpas Pastor, 2003; González-Rey, 2012, 2014), ha sigut una subdisciplina de la fraseologia que s'ocupava segons Ettinger (2007) de l'ensenyament sistemàtic dels frasemas en el context de la classe de llengua tant materna com estrangera.

Recentment, apareix el concepte de fraseotraducció encunyat per Sułkowska (2016, 2018). Es tracta d'una “discipline spécialisée au niveau de toute la traduction [...] assez nécessaire et motivée” (2016: 45). En l'actualitat, la lingüística de corpus aplicada a la fraseologia ha permès a la comunitat científica ser conscient de la importància del seu ús dins l'àmbit traductològic (Corpas Pastor, 2008). L'aparició d'alguns treballs recents (Mogorrón, 2012, 2014a, 2014b, 2014c i 2015, entre altres) que incorporen aplicacions informàtiques als estudis de les UF en el camp de la traducció posa de manifest el caràcter aplicat d'aquestes investigacions.

El repte de traduir unitats fraseològiques

Les unitats fraseològiques són un dels elements lingüístics que suposen un major repte tant per als alumnes que aprenen una llengua estrangera com per als traductors. Segons Baker (1992), aquestes dificultats estan relacionades amb l'àmbit de la traducció pel que fa:

- al reconeixement i la interpretació d'aquestes estructures
- al seu transvasament a una altra llengua considerant tots els aspectes i matisos que contenen.

Traduir les unitats fraseològiques, implica tractar de transmetre no sols el significat denotatiu de l'expressió en qüestió, sinó tot el marc cultural que impregna aquesta expressió. La finalitat és que el missatge resultant siga acceptable per al receptor de la traducció, de manera que es generen en aquest receptor efectes anàlegs als produïts en el lector del text origen (Ponce Márquez, 2011).

Carències fraseològiques als diccionaris

És indubtable que els diccionaris fraseològics complets permeten al traductor trobar de manera ràpida solucions fiables. Malauradament, els diccionaris monolingües, bilingües i multilingües que existeixen avui dia continuen tenint carències relacionades amb tres aspectes principals:

- La inadequada traducció: a causa de la poca importància que s'ha donat a aquestes unitats lèxiques fins fa pocs anys, molts diccionaris presenten carències respecte a la coherència i la uniformitat. Ofereixen solucions poc fiables, traduïdes literalment i a vegades fins i tot inclouen UF en desús.
- La incompleta informació: els diccionaris existents no són prou exhaustius des d'un punt de vista quantitatiu perquè moltes UF no estan recopilades o si ho estan, no en tots els seus possibles sentits i contextos. Es recopilen únicament aquelles UF més significatives o freqüents. A més, no inclouen paràmetres importants per a aconseguir una bona traducció, com poden ser la freqüència, el registre al qual pertanyen o l'àmbit d'ús.

Carències fraseològiques als diccionaris

- La tercera i última carència que presenten els diccionaris té a veure amb la inaccessibilitat. Aquest problema s'ha reduït amb la recent aparició de diccionaris electrònics, però en la majoria dels casos aquests diccionaris continuen presentant alguna de les carències anteriors. No obstant això, a diferència del que ocorria amb l'elaboració dels diccionaris tradicionals en paper, “la concepción de este nuevo tipo de diccionarios se está realizando asumiendo como objetivo a alcanzar, el de la máxima exhaustividad posible” (Mogorrón, 2004: 388).

Grup d'investigació Frasytram de la Universitat d'Alacant

El grup d'investigació Frasytram, dirigit per Pedro Mogorrón, ha desenvolupat una nova eina constituïda com una base de dades fraseològica que compta amb més de 45 000 UF partint de l'espanyol peninsular i incloent variants diatòpiques de l'espanyol d'Amèrica i els seus equivalents a nombroses llengües.

Un altre dels distintius d'aquesta base de dades és que se li presta més atenció a la combinatòria i la freqüència d'ús de les UF obtenint les més empleades i, per tant, les que poden constituir el mínim fraseològic comú entre l'espanyol peninsular i l'americà.

Per a aquesta tasca, s'ha usat, un corpus textual d'obres literàries espanyoles i hispanoamericanes de finals del segle XX i principis del segle XXI i un corpus textual periodístic en espanyol d'Espanya i Hispanoamèrica, que contenen prop de 250 milions de paraules cadascun.

Base de dades Frasytram

Actualment es poden consultar en línia més de 17 000 UF que s'han recopilat d'obres lexicogràfiques espanyoles i de diccionaris hispanoamericans.

AoMex = *Diccionario Breve de Mexicanismos*. <http://www.academia.org.mx/diccionarios/DICAZ/inicio.htm>

DDA = *Diccionario del Español de Argentina. Español de Argentina – Español de España*, Madrid: Gredos. 2000.

DDAM= *Diccionario de Americanismos. Asociación de Academias de la Lengua Española*. Ed. Santillana. Lima (Perú). 2010.

DEA = *Diccionario del Español Actual*. Madrid: Aguilar Lexicografía.2005.

DEREC = *Diccionario de Expresiones y Refranes del Español de Canarias*. Cabildo de Gran Canaria. 2000.

DEUEM = *Diccionario del Español Usual en México*. El colegio de México. 2009.

DFDEM = *Diccionario Fraseológico del Español Moderno*. Madrid: Santillana Ediciones Generales. 2005.

DFDHA = *Diccionario Fraseológico del Habla Argentina*. María Gabriela Pauer & Pedro Luis Barcia. 2010.

DFDEA = *Diccionario Fraseológico Documentado del Español Actual*. Madrid: Aguilar Lexicografía.2004.

DHDA = *Diccionario del Habla de los Argentinos, Academia Argentina de Letras*, Buenos Aires: Espasa Calpe. 2003.

DRAE = *Diccionario de la Real Academia Española*. Madrid: Espasa Calpe. 2001.

DTDFH = *Diccionario Temático de Frases Hechas*. Barcelona: Columbus. 2004.

DM = *Diccionario de Mexicanismos*, Academia Mexicana de la lengua, Siglo XXI, 2010.

DUE = *Diccionario de Uso del Español*. Madrid: Gredos. 1999.

LIBSA = *Jergas, Argot y Modismos*. Madrid. LIBSA. 2001.

EPM = *Enciclopedia Planeta Multimedia- DVD-ROM*. 2003.

DFDEA = *Diccionario Fraseológico Documentado del Español Actual*. Manuel Seco.

Base de dades Frasyttram

Originàriament, en una primera etapa, el treball es va estructurar en tres fases:

1. Elaborar un inventari d'UF.
2. Realitzar la catalogació i classificació sintàctiques i semàntiques de les UF de cada llengua i posar en comú totes les llengües de treball.
3. Crear una aplicació informàtica per a permetre l'accés a les dades.

En una segona etapa, amb la finalitat de donar-li a la investigació i, per tant, a la base de dades major polivalència s'inicia una altra fase en la qual es persegueix incrementar el número d'UF incloent variants de l'espanyol de Mèxic, Argentina, Colòmbia i Perú.

Aplicació de la base de dades Frasytram

Les UF de la base de dades es classifiquen en 28 camps semàntics. Vam mostrar a continuació una selecció d'aquests.

Campo semántico

Carácter-forma de ser/Comportamiento-actitud conducta

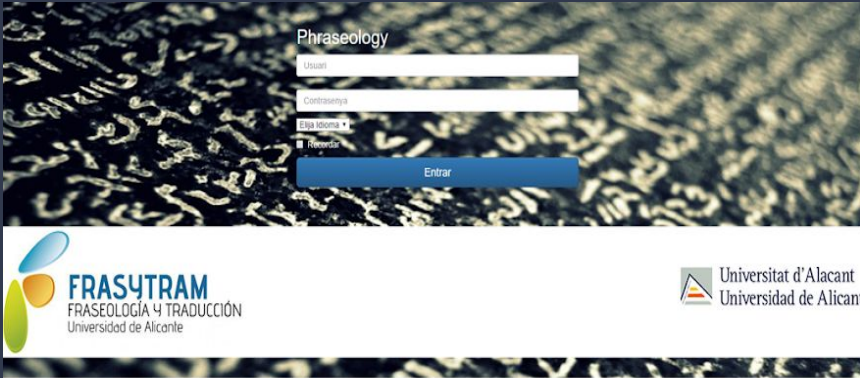
Relaciones humanas-trato social / violencia

Sentimientos-emociones-estado de ánimos

Comunicación

Per a aconseguir una classificació semàntica més precisa subdividim els camps semàntics en subcamps.

Aquesta classificació serveix tant per a la catalogació de la UF per part de l'investigador dins del camp que més s'ajuste al seu significat com perquè, posteriorment, l'usuari de la base de dades pugui filtrar la informació i trobar la UF desitjada.

Fraseologia multilingüe relacionada amb els sentiments

Deutsch

- ▶ auf achtzig kommen
EC CS CSA CSTL CSY CSW
- ▶ auf der Palme sein
CS V
- ▶ auf Hochtouren kommen
CS V
- ▶ auf jemanden schlecht zu
sprechen sein
CS
- ▶ aus allen Wolken fallen
CS V
- ▶ aus den Latschen kippen
CS V
- ▶ aus der Haut fahren
CS V

Español

- ▶ estar quedado con alguien
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ hacer(le) tilín a
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ hacerse una jalea
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ ir al retortero
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ poner ojos de cordero degollado
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ sentir un flechazo por
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ tener un flechazo por
FE ES EC CS CSA CSTL CSW V

Français

- ▶ avoir des idées noires
CS V
- ▶ avoir du bleu à l'âme
CS V
- ▶ avoir le bourdon
CS V
- ▶ avoir le cafard
CS V
- ▶ avoir le moral à zéro
CS V
- ▶ avoir le moral au beau fixe
CS V
- ▶ avoir le moral dans les
chaussettes
CS V

Frasesologia multilingüe relacionada amb la infidelitat

Campo semántico: relaciones sentimentales >> fidelidad-infidelidad

Campo Semántico

engañar a la pareja, serle infiel

Català

- ▶ anar carregat de banyes
CS
- ▶ fer banyes
CS
- ▶ ficar-se al llit
CS
- ▶ posar les banyes
CS
- ▶ tenir una reliscada
CS

Deutsch

- ▶ Ehebruch begehen
CS
- ▶ einen Seitensprung machen
CS
- ▶ jemandem Hörner aufsetzen
CS
- ▶ jemanden zum Hahnrei machen
CS

Español

- ▶ adornar la frente
EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ dársela
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ hacer el salto
EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ jugársela
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ meter cuernos
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ meter guampas
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ meter los cuernos
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ montar cacho
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ montar los cachos
EC CS CSA CSTL CSW
- ▶ pegar en la nuca
EC CS CSA CSTL CSW V
- ▶ pegar los tarros
EC CS CSA CSTL CSW V

Français

- ▶ faire cocu
CS V
- ▶ planter des cornes
CS V

Similituds lèxiques en UF multilingües relacionades amb la infidelitat

Banyes(cat)/Hörner (de)/Cuernos(es)/Cornamenta(es)/cornes(fr)

Expresión: anar carregat de banyes	Expresión: jemandem Hörner aufsetzen	Expresión: meter los cuernos	Expresión: poner cuernos	Expresión: poner la cornamenta	Expresión: poner la cornucopia	Expresión: planter des cornes
Fuente de la expresión: Diccionari de sinònims de frases fetes	Fuente de la expresión: www.redensarten-index.de	Fuente de la expresión: DTDFH	Fuente de la expresión: Aomex	Fuente de la expresión: DdA	Fuente de la expresión: DdA	Fuente de la expresión: http://www.expressio.fr/expressions/porter-planter-des-cornes.php
Estructura completa de la expresión: anar (algú) carregat de banyes	Estructura completa de la expresión: jemandem Hörner aufsetzen	Estructura completa de la expresión: meter(le) (alguien) (a alguien) los cuernos	Estructura completa de la expresión: poner(le) (alguien) (a alguien) cuernos	Estructura completa de la expresión: poner(le) (alguien) (a alguien) la cornamenta	Estructura completa de la expresión: poner(le) (alguien) (a alguien) la cornucopia	Estructura completa de la expresión: planter [quelqu'un] des cornes
Variantes: [clavar, fer, posar] [banyes]	Variantes: jemanden zum Hahnrei machen	Variantes: meter(le) (alguien) (a alguien) los cuernos	Variantes: cuernos	Variantes: cornamenta	Variantes: cornucopia	Variantes: cornes
Definición de la expresión: Ésser un marit enganyat per la seva muller.	Definición de la expresión: Engañar a la pareja, serle infiel: "poner los cuernos"	Definición de la expresión: Engañar a la pareja, serle infiel.	Definición de la expresión: Engañar a la pareja, serle infiel	Definición de la expresión: Engañar a la pareja, serle infiel.	Definición de la expresión: Engañar a la pareja, serle infiel.	Definición de la expresión: Tromper sa conjointe / son conjoint, être infidèle
Contexto de la expresión: El pobre no sap que va carregat de front, que ella s'entén amb un altre .	Contexto de la expresión: Galafró, König von Spanien, läßt, durch die Worte eines Chironmanten veranlaßt, seine Frau würde ihm Hörner aufsetzen, einen Turm aufführen und sperrt sie hinein, worauf sie von Galeotto, dem Sohne König Diegos von Kastilien, angeführt wird.	Contexto de la expresión: Título de fuente del contexto: 0	Contexto de la expresión: Título de fuente del contexto: 0	Contexto de la expresión: Título de fuente del contexto: 0	Contexto de la expresión: Título de fuente del contexto: 0	Contexto de la expresión: Elle investit la blanchisserie des âmes non sans avoir passé au préalable un coup de balai. Etienne était atterré autant qu'abasourdi par la mort des créatures. Il écoute sa cliente déballer son péché, l'esprit ailleurs. Elle se sentait mal d'avoir encore planté des cornes à son conjoint. C'était toujours la même histoire, il n'y avait que l'amant qui changeait. L'abbé, de l'autre côté du guichet, revivait sa brève rencontre avec les Goozmes, loin de penser que ces derniers dormaient d'un simple sommeil cataleptique.
Tipo de fuente del contexto: dictionary	Tipo de fuente del contexto: book	Tipo de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0	Tipo de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0000	Tipo de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0	Tipo de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0	Tipo de fuente del contexto: webpage
Autor de fuente del contexto: María Teresa Espinal	Autor de fuente del contexto: Giovanni Francesco Straparola	Autor de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0	Autor de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0000	Autor de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0	Autor de fuente del contexto: Título de fuente del contexto: 0	Autor de fuente del contexto: BLOG DE NICO
Título de fuente del contexto: Diccionari de sinònims de frases fetes	Título de fuente del contexto: Ergötzliche Nächte	Título de fuente del contexto: Año de fuente del contexto: 0000	Título de fuente del contexto: Marcas	Título de fuente del contexto: Año de fuente del	Título de fuente del contexto: Año de fuente del	
Año de fuente del contexto: https://dsff.uab.cat/concepte/infidelitat	Año de fuente del contexto: 1947					
Web de fuente del contexto: Niveles de uso: Marcas dialectales:General Frecuencia de uso:Raro						

Variació diatòpica

Expressió: *meter guampas*

Estructura completa de l'expressió: *meter (alguien) guampas*

Variants: *clavar (alguien) la guampa, meter (alguien) guampas*

Marques dialectals: Dialectal (Argentina, Uruguai)

Expressió: *meter los cuernos*

Estructura completa de l'expressió: *meter(le) (alguien) (a alguien) los cuernos*

Variants: *meter(le) (alguien) (a alguien) [cuernos, los cuernos]*

Marques dialectals: Dialectal (Argentina)

Expressió: *montar cacho*

Estructura completa de l'expressió: *montar (alguien) cacho*

Variants: *montar (alguien) [cacho, los cachos]*

Marques dialectals: Dialectal (Veneçuela)

Expressió: *montar los cachos*

Estructura completa de l'expressió: *montar (alguien) los cachos*

Variants: *montar [cacho, los cachos]*

Marques dialectals: Dialectal (Panamá, Veneçuela)

Conclusions

El treball del grup d'investigació Frasytram ve a completar i enriquir el panorama actual d'estudis relacionats amb la fraseotraducció, la fraseodidàctica i la lingüística de corpus multilingües. A més, a més obre camí en un àmbit poc explorat fins avui com és la variació diatópica en la fraseologia.

Des d'un punt de vista general, l'anàlisi de les unitats fraseològiques des d'una perspectiva multilingüe reflecteix la complexitat i la riquesa de la fraseologia en el seu conjunt. Això determina, en conseqüència, la necessitat d'aprofundir en l'estudi mitjançant corpus més extensos de les UF de cada llengua tenint en compte les seues varietats que mostraran les convergències i les divergències de cada idioma en funció dels llocs on es parla.

Conclusions

Des d'un punt de vista més específic i propi d'aquest estudi, l'anàlisi dels exemples del corpus evidencia l'existència de convergències lèxiques entre la fraseologia de diferents llengües como són: el català, l'alemany, el francès i el castellà. Al mateix temps, també posa en evidència les variants lèxiques que fan referència a la mateixa realitat en les diferents varietats de l'espanyol.

Bibliografía

Álvarez de la Granja, María. (2003). Proposta de clasificación semántico-funcional das unidades fraseolóxicas galegas. *Cadernos de fraseoloxía galega*, 4, 9-34.

Anscombe, Jean-Claude. (2008). Les formes sentencieuses: peut-on traduire la sagesse populaire?. *Meta. La traduction des séquences figées*, 53(2), 253-269.

Baker, Mona. (1992) *In other words: A coursebook translation*. London: Routledge.

Bally, Charles (1951 [1909]). *Traité de stylistique française*. Ginebra: Georg et cie & Paris: Klincksieck.

Bréal, Michel (1976 [1897]). *Essai de sémantique*. Ginebra: Slatkine.

Casares, Julio (1992 [1950]). *Introducción a la lexicografía moderna*. Madrid: CSIC.

Corpas Pastor, Gloria (2008). *Investigar con corpus en traducción: los retos de un nuevo paradigma*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Bibliografía

Corpas Pastor, Gloria (1996). Manual de Fraseología española. Madrid: Gredos.

Kühn, Peter (1994): Pragmatische Phraseologie: Konsequenzen für Phraseographie und Phraseodidaktik. En: Sandig, Barbara (Hg.): Europhras 92. Tendenzen der Phraseologieforschung. Bochum: Brockmeyer, pp. 411–428.

Mogorrón Huerta, Pedro (2015a). “Comprensión, competencia fraseológica y creatividad de las expresiones fijas con sus variantes diatópicas, ejemplos en francés y en español”. Eds. Pedro Mogorrón Huerta y Fernando Navarro Domínguez. Fraseología Didáctica y Traducción. Frankfurt am Main: Peter Lang. pp. 137-160.

Mogorrón Huerta, Pedro (2015b). “La variation dans les Construction Verbales Figée de l’espagnol d’Amérique”. *Linguisticae Investigationes* 38 (2): pp. 276-300.

Mogorrón Huerta, Pedro (2014a). “Locuciones verbales, traducción y pérdida de equivalencia”. Ed. Vanda Duarte. Fraseología y paremiología: enfoques y aplicaciones. Madrid: Centro Virtual Cervantes. pp. 79-96.

Bibliografía

Mogorrón Huerta, Pedro (2014b). “Importancia (numérica) de las variantes diatópicas españolas y su tratamiento en los diccionarios”. *Yearbook of Phraseology* (5): pp. 123-144.

Mogorrón Huerta, Pedro (2014c). “Las expresiones fijas diatópicas argentina y mexicanas”. Ed. María Isabel González Rey. *Didáctica y Traducción de las Unidades fraseológicas*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciones. pp. 77-98.

Mogorrón Huerta, Pedro (2012). “Explotación informática de una base de datos multilingüe de unidades fraseológicas”. Ed. María Isabel González Rey. *Unidades fraseológicas y TIC*. Madrid: Instituto Cervantes. pp. 63-80.

Mogorrón Huerta, Pedro (2004). “Los diccionarios electrónicos fraseológicos, perspectivas para la lengua y la traducción”. *E.L.U.A* (12): pp. 381-400.

Ponce Márquez, Nuria. (2011). *El arte de traducir expresiones idiomáticas: la finalidad de la funcionalidad*. *Hermeneus* 13, pp. 127-149.

Bibliografía

Saussure, Ferdinand. (1945). *Curso de lingüística general*. Losada: Buenos Aires.

Sevilla Muñoz, Julia (1993). Las paremias españolas: clasificación, definición y correspondencia francesa. *Paremia* (2): pp. 15-20.

Sulkowska, Monika (2016) “Phraséodidactique et phraséotraduction: quelques remarques sur les nouvelles disciplines de la phraséologie appliquée.” *Yearbook of Phraseology* 7, pp. 35–54.

Sulkowska, Monika (2018) “Linguistique contrastive et phraséologie appliquée” *Linguistica Silesiana* 39, pp. 301-314.

Zuluaga, Alberto (1980). *Introducción al estudio de las expresiones fijadas*. Frankfurt am Main, Bern & Cirencester U.K.: Peter Lang.

Moltes gràcies

